

Віталій Стрільчук

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Поліського національного університету
(Житомир, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6403-0351>
v.stril4uk@gmail.com

DOI: 10.33498/opus-2020-10-081

УДК 341.231.14; 342.7

МУНІЦИПАЛЬНІ ПРАВА ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

АНОТАЦІЯ. Значний вплив процесів глобалізації та міждержавної інтеграції на сутнісні, інституційні, функціональні, нормативні аспекти існування та розвитку правової матерії зумовлюють необхідність всебічного доктринального осмислення особливостей функціонування, а також тенденцій подальшого поступу не тільки національної системи права загалом, а й її структурних елементів, зокрема галузей права та їхніх складових інститутів. Адаже в сучасних умовах процеси глобалізації та міждержавної інтеграції слугують у ролі чи не найсуттєвіших факторів впливу на систему галузей національного права та законодавства. Вони лежать в основі модернізаційних, а подекуди й трансформаційних, тобто сутнісних перетворень, що відбуваються у їхніх межах і безпосередньо стосуються як можливостей, так і зобов'язань, що виникають перед людиною, групою людей (локальною спільнотою), суспільством і державою.

Зважаючи на те, що надто відчутним є вплив процесів глобалізації та міждержавної інтеграції на функціонування та розвиток такої інституційної складової галузі муніципального права, як муніципальні права особистості, перед муніципально-правовою доктриною постає завдання виявити та охарактеризувати тенденції їх функціонування та розвитку у відповідних умовах.

Метою статті є спроба показати сучасні тенденції розвитку муніципальних прав особистості під безпосереднім впливом процесів глобалізації та міждержавної інтеграції, охарактеризувати їх особливості, динаміку взаємозв'язку та взаємодії.

Встановлено, що контраверсійні за своєю природою процеси глобалізації та міждержавної інтеграції досить інтенсивно здійснюють вплив на систему муніципальних прав особистості. При цьому такому впливу властиві як позитивні, так і негативні тенденції.

Автор доходить висновку, що система муніципальних прав і свобод, як, власне, і механізм їхнього забезпечення, повинні розвиватися та вдосконалюватися насамперед на основі ідей стійкого (збалансованого) розвитку. Адаже саме муніципально-правовий вимір концепції стійкого (збалансованого) розвитку створює сприятливі умови для оновленого фокусування як на системі муніципальних прав людини, так і на окремих аспектах їхнього забезпечення та реалізації в умовах гло-

© Віталій Стрільчук, 2020

балізації, відображає діалектику взаємозв'язку між такими елементами, як “стійкий (збалансований) розвиток – інтерес у місцевому самоврядуванні – муніципальні права особистості” відповідно.

Ключові слова: муніципальні права особистості; механізм забезпечення муніципальних прав особи; стійкий (збалансований) розвиток; глобалізація; міждержавна інтеграція; цілі стійкого розвитку.

Як слушно зазначає учений-муніципаліст М. Баймуратов, на сучасному етапі розвитку міжнародної спільноти та правової, демократичної державності права людини слугують “лакмусовим папірцем”, що дає змогу визначити рівень гуманітарного потенціалу, причому як усього міжнародного співтовариства, так і конкретної держави. З огляду на це права людини стають однією з ключових наукових проблем, які вивчаються з різних позицій – із філософсько-гуманістичної, в аспекті публічної влади, принципів трансформації політичної та правової систем, формування і реалізації соціально-економічної та культурної політики, боротьби з екологічними загрозами, злочинністю тощо. Відтак проблематика прав людини фактично виступає як гуманістична парадигма розвитку демократичної державності та є телеологічною домінантою розвитку цивілізації¹.

Особливості розвитку галузей та інститутів права, зокрема й інституту прав і свобод людини, під впливом процесів глобалізації та міждержавної інтеграції є предметом дослідження представників різних галузей наукового юридичного пізнання: конституційного права², трудового права³, кримінального права⁴, адміністративного права⁵ тощо. Не є винятком і галузь муніципального права⁶. Водночас все ж спостерігається дефіцит належного осмислення теорії місцевого самоврядування, муніципального права та сучасного муніципалізму крізь призму глобалізації та міждержавної інтеграції⁷, встановлення закономірностей, особливос-

¹ О Батанов, О Марцеляк, А Берлінгуер (ред), *Місьцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти* (Справа Кішки 2020) 133–4.

² Є Львова, ‘Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування’ (дис докт юрид наук, 2020) 407; І Гоша, ‘Вплив глобалізації на розвиток конституційного права у контексті забезпечення європейських правових стандартів’ (2014) 7 Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право 67–75.

³ Д Новіков, ‘Проблема ефективності національного трудового права в умовах’ [2017] 2 (78) Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка 230–8.

⁴ В Тацій (голов ред), В Борисов (заст голов ред), *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р.* (Право 2017) 560.

⁵ Б Кормич, ‘Глобалізація адміністративного права та митне законодавство’ (2017) 5 Lex Portus 17–29.

⁶ О Батанов, ‘Муніципальне право в умовах глобалізації’ (2013) 3 Часопис Київського університету права 84–8; В Стрільчук, ‘Муніципальне право в умовах глобалізації: до постановки проблеми’ в *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф.* (Вид Євенок О О 2015) 42–4.

⁷ О Батанов, ‘Тенденції розвитку муніципального права в умовах глобалізації’ (2016) 9 Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України 22.

тей і тенденцій розвитку їхніх складових у відповідних умовах, зокрема й муніципальних прав людини.

Першочерговими й водночас основними запитаннями для нас є: що спільного мають такі три категорії, як “глобалізація”, “стійкий (збалансований) розвиток” і, власне, “муніципальні права людини”? Що їх об’єднує? Якою є діалектика їхнього взаємозв’язку та взаємодії?

В узагальненому вигляді глобалізація є багатоаспектною, різномірною інтеграцією економічних, правових, фінансових, політичних, державних, культурних та інших ідей, принципів, зв’язків, цінностей, норм, інститутів, відносин, сфер життєдіяльності людини, що призводить до посилення суперечливої взаємодії та взаємозалежності систем і підсистем суспільства, ускладнення та непрогнозованості суспільного розвитку і має наслідком створення єдиного світового економічного, правового, політичного, інформаційного, культурного простору й світових органів економічного та політичного управління⁸.

Маючи планетарний масштаб, глобалізація із характерною їй контраверсійністю досить неоднозначно впливає на різні аспекти існування та розвитку окремого індивіда, територіальної громади, суспільства й держави. Така неоднозначність виражається через одночасне створення як позитивних, так і негативних тенденцій, які також мають безпосередній стосунок до сфери публічно-правового управління. Зокрема, до загрозливих факторів, детермінованих процесами глобалізації і які мають явно виражений публічно-правовий зміст, варто віднести: втрату національної ідентичності; послаблення державного суверенітету; підвищення активності транснаціональних корпорацій на міжнародній арені і, як наслідок, їхню здатність впливати на здійснення економічної, соціальної політики окремих держав усупереч національним інтересам; посилення економічної залежності між державами; підвищення рівня незаконної міграції; збільшення кількості збройних конфліктів, терористичних загроз; посилення соціальної, економічної нерівності тощо. Натомість позитивними є: створення сприятливих умов для інтегрованого, інноваційного, збалансованого економіко-соціо-екологічного розвитку; посилення міжкультурних, міжнаціональних зв’язків; гуманізація права; гармонізація права; екологізація права; визнання основних правових цінностей; зменшення кількості правових колізій при застосуванні міжнародно-правових норм і норм національного законодавства; прагнення виробити загальні, всеосяжні підходи до права; розширення змісту суб’єктивних прав особи через посилення акценту на екологічну, соціальну та економічну сфери життєдіяльності, вдосконалення механізмів їхнього забезпечення тощо.

⁸ Л Удовика, *Правова система України: глобалізаційні трансформації* (КСК-Альянс 2014) 270.

Вартою уваги обставиною, яка відіграє визначальну роль у діалектиці взаємозв'язку між глобалізацією, концепцією стійкого (збалансованого) розвитку та правами людини, зокрема й муніципальними правами особистості, є закономірність, відповідно до якої в глобалізованому світі змінюються онтологічні засади життя людини, які стосуються насамперед ідеального буття (у розумінні так званої нової онтології за Н. Гартманом⁹). Сьогодні відбувається переоцінка потреб та інтересів людини з урахуванням ідей стійкого (збалансованого) розвитку як моделі, що здатна найбільш ефективно протистояти негативним тенденціям глобалізації, про які було зазначено вище.

Дійсно, законодавство провідних країн усталеної демократії вже не перше десятиліття спрямоване на формування ідеологічної та нормативної основ для розвитку та врегулювання суспільних відносин з урахуванням принципу стійкого (збалансованого) розвитку. Цей принцип стосується базових, основоположних засад майбутнього розвитку кожної людини, локальної спільноти, людства загалом. Він здійснює вагомий вплив на розвиток системи прав і свобод людини та громадянина, механізму їхнього забезпечення, стосуючись тріади одних із найважливіших сфер її життєдіяльності – економічної, соціальної та екологічної. Фактично йдеться про пошук і запровадження оптимальної моделі ефективною реалізації людьми своїх можливостей, забезпечення потреб сьогодення з одночасним урахуванням потреб майбутніх поколінь.

Слід зазначити, що Україна також приєдналася до глобального процесу забезпечення концепції стійкого (збалансованого) розвитку. Адже наша держава задекларувала своє бажання дотримуватися ідей і принципів стійкого розвитку ще наприкінці ХХ ст., а саме на конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., підписавши Декларацію Ріо та Програму дій “Порядок денний на 21 століття”¹⁰.

Сьогодні актуальними є “нові” орієнтири загальноцивілізаційного розвитку на період із 2015 до 2030 р., які були сформульовані у підсумковому документі Саміту Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) зі стійкого розвитку, що відбувся у Нью-Йорку у вересні 2015 р. у межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН під назвою “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері стійкого розвитку до 2030 року”¹¹. Цей документ закріпив 17 Цілей Сталого Розвитку (далі – ЦСР-2030).

⁹ Див., наприклад: Д Прокопов, “Критична онтологія” Н. Гартмана як контекст інтерпретації Кантової філософії” (2013) 4 Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія 48–53.

¹⁰ Agenda 21. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>> (accessed: 05.09.2020).

¹¹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 <https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E> (accessed: 05.09.2020).

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН глобальні ЦСР-2030 і результати їхньої адаптації з урахуванням специфіки розвитку безпосередньо України, викладені у Національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна”¹², Президент України Указом “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”¹³ постановив забезпечувати їх дотримання на період до 2030 р. як: 1) подолання бідності; 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; 8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; 10) скорочення нерівності; 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; 14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; 15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття; 16) сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях; 17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в межах глобального партнерства в інтересах сталого розвитку. Вони повинні бути орієнтирами для розроблення проєктів прогностичних і програмних документів (у муніципально-правовому контексті такими документами є Стратегії розвитку територіальних громад), проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

¹² Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 <http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf> (дата звернення: 05.09.2020).

¹³ Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>> (дата звернення: 05.09.2020).

Крім того, відповідно до положень зазначеного Указу стійкий розвиток визначається як єдино можливий шлях розвитку вітчизняної економіки та суспільних інститутів задля забезпечення зростання рівня та якості життя громадян, а також додержання конституційних прав і свобод людини¹⁴. Тобто нормативно визнається та закріплюється взаємозв'язок між концепцією стійкого (збалансованого) розвитку та забезпеченням прав людини.

Закріплюючи на конституційному рівні основні громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні права та свободи людини та громадянина, намагаючись послідовно та системно вдосконалювати нормативно-правовий механізм їхнього забезпечення, держава тим самим активно сприяє втіленню ЦСР-2030 не тільки на національному, а й локальному рівні, тим самим муніципалізуючи зазначені вище 17 ЦСР-2030. Ця теза нашоухує на запитання: яким же чином конституційна регламентація прав і свобод людини та громадянина стосується муніципально-правових основ забезпечення стійкого (збалансованого) розвитку, а також забезпечення безпосередньо муніципальних прав особистості?

Слід зазначити, що такий взаємозв'язок є. І побачити його можливо, якщо поглянути на галузеву категорію “муніципальні права”, власне, через конституційний рівень їхнього обґрунтування¹⁵.

Під поняттям “муніципальні права людини” (особистості, жителя – члена територіальної громади) варто розуміти сукупність суб'єктивних можливостей людини, що виникають у межах територіальної громади в умовах місцевого самоврядування і функціонування муніципальної влади, та скеровані на задоволення устремлінь, потреб, інтересів її членів відповідно до їхніх екзистенційних настанов, що здійснюються протягом життєвого циклу людини та реалізуються через використання її конституційного статусу, за допомогою локальної інтерпретації конституційних прав, свобод та обов'язків, а також за допомогою формування на основі їхнього тлумачення самостійного блоку прав, свобод і обов'язків, які пов'язані з існуванням, функціонуванням та діяльністю людини в умовах локальної демократії¹⁶.

Формування своєрідного “дерева” інтересів індивідуума на локальному рівні соціуму “приземляє” права людини із загальнодержавного на локальний рівень соціуму, так би мовити, “муніципалізує” їх у контексті прив'язки до природних потреб і устремлінь людини та в контексті їхньої реалізації у межах локального муніципального соціуму – територіальної

¹⁴ Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (н 13).

¹⁵ Батанов, Марцеляк, Берлінгуер (н 1) 611.

¹⁶ Б Кофман, ‘Муніципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина’ (2019) 2 Часопис Київського університету права 70.

громади¹⁷. Муніципальні права та свободи у своїй нормативній основі мають конституційний зміст і конституційний рівень юридичного закріплення. Проте варто наголосити, що взаємозв'язки і залежності між вказаними інститутами демократії не обмежуються відносинами детермінованості, зумовленості муніципальних прав і свобод конституційними правами та свободами у межах механізму конкретизації останніх до рівня галузевих форм вираження свободи особистості¹⁸. Фактично загальні конституційні права у місцевому самоврядуванні трансформуються у спеціальні суб'єктивні права та обов'язки, характеризувати які можна лише з урахуванням мети вступу особи у правовідносини у сфері місцевого самоврядування та їх об'єкта – питань місцевого значення. При цьому в основі таких правовідносин лежить муніципальна правосу́б'єктність¹⁹.

Муніципалізація ідей стійкого (збалансованого) розвитку є результатом відображення внутрішньо узгодженого, релевантного взаємозв'язку ЦСР-2030 потребам локальної території, територіальної громади, а також потребам конкретної особистості, які здебільшого виражаються саме через реалізацію муніципальних прав особи. Ключові ідеї стійкого (збалансованого) розвитку не тільки якісно та кількісно оновлюють зміст категорії інтересу в місцевому самоврядуванні, а й екзистенційно скеровують його у перспективному напрямі позитивного розвитку, оскільки вимагають від суб'єктів муніципального права в повсякденній діяльності при вирішенні нагальних проблем сьогодення одночасно враховувати інтереси майбутніх поколінь.

Бласне, ідеї збалансованого розвитку, акцентуючи увагу на необхідності підвищення відчуття власної відповідальності, вимагають переосмислення жителями – членами територіальних громад екзистенційних основ свого існування як суб'єкт-об'єкта в місцевому самоврядуванні. Вони сприяють виробленню відповідального, зрілого погляду на локальну територію не тільки як на певний простір, в якому можна задовольнити свої економічні, соціальні, політичні та інші потреби та інтереси, реалізовувати передбачені законодавством можливості, а й дають змогу поглянути на локальну територію як унікальне середовище, територію проживання, від екологічних властивостей якої безпосередньо залежить здоров'я кожною особи, здоров'я її рідних і близьких, зрештою – здоров'я наступних поколінь.

Методологічно виправданим і таким, що дає змогу наглядно продемонструвати діалектику взаємозв'язку та взаємозалежності між досяг-

¹⁷ М. Баймуратов, 'Феноменологія муніципальних прав людини' (2013) 1 Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні 54–5.

¹⁸ Погорілко Віктор Федорович. *Вибрані праці. До 75-річчя від дня народження* (Шемшученко Ю відп ред, Юридична думка 2013) 348.

¹⁹ О. Батанов, *Муніципальне право України: підручник* (Одіссея 2008) 224.

ненням ЦСР-2030 й одночасним вдосконаленням системи, а також механізму реалізації муніципальних прав особистості є підхід, відповідно до якого демонструється вплив загрозливих викликів і тенденцій глобалізації на людину як жителя тієї чи іншої території, члена локальної спільноти (територіальної громади), її правовий статус.

Однією із таких глобальних загроз є явище бідності, яке істотно впливає на права і свободи людини, зокрема можливість їхньої реалізації. Невипадково Ціллю № 1 порядку денного XXI ст. є подолання бідності в усіх її формах. Дійсно, між явищем бідності, правами людини та місцевим самоврядуванням існує прямий взаємозв'язок²⁰. Бідність зумовлює невиконання, порушення основних прав людей. Нерідко вона є однією із домінуючих причин позбавлення прав на освіту, участь у прийнятті суспільно важливих рішень, права на відпочинок, участь у громадському житті тощо. Ба більше, як зазначено у Віденській декларації та Програмі дій, прийнятій на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р.²¹, крайня бідність і соціальна ізоляція є образою людської гідності. Саме тому, відповідно до п. 25, необхідно вжити термінових заходів для досягнення кращого усвідомлення крайньої бідності та її причин, включаючи ті з них, які пов'язані з проблемою розвитку, з метою заохочення прав людини найбідніших верств населення, викорінення крайньої бідності й соціальної ізоляції та заохочення користування результатами соціального прогресу. Необхідно максимально сприяти участі найбідніших верств населення в процесі прийняття рішень у громаді, в якій вони живуть, у заохоченні прав людини і зусиллях у боротьбі з крайньою бідністю.

При цьому варто розрізняти бідність соціальну від бідності за доходами²². Адже явище бідності стосується не тільки обмежень, обумовлених відсутністю доходів, а й відсутністю належних умов для повноцінного життя. Як, наприклад, у випадку, коли поганий стан здоров'я не дає змогу людям брати участь у прийнятті суспільно важливих рішень, що стосуються індивідуальних і колективних потреб та інтересів, або у випадку неможливості користуватися правом самостійно визначати власний життєвий шлях.

Наводячи перелік важливих прав людини, від реалізації яких також залежить ефективність боротьби з бідністю, а саме права на: на охорону здоров'я, освіту, гідну працю, забезпеченість житлом, достатнє харчування, особисту безпеку, рівний доступ до правосуддя, участь у громад-

²⁰ В Стрільчук, 'Бідність як проблема реалізації прав людини: муніципально-правовий аспект' (2018) 4 Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія" 182–93.

²¹ Віденська декларація та Програма дій Організації Об'єднаних Націй від 25 червня 1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text> (дата звернення: 07.09.2020).

²² Доклад о развитии человека за 2003 год <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2003-russian.pdf>> (дата звернення: 07.09.2020).

ському та політичному житті, окремі науковці цілком справедливо зазначають, що ліквідація бідності є невід’ємним елементом у просуванні та реалізації розвитку людини, яке по суті є комплексним уніфікованим суб’єктивним правом. Право на розвиток можна розглядати як вектор різних прав, включаючи право на харчування, право на доступ до медичних послуг, право на освіту, право на забезпечення житлом та інших економічних, соціальних, культурних, цивільних і політичних прав разом з економічним розвитком. Право на розвиток буде виконуватися тільки у тому випадку, якщо всі права людини виконуватимуться або якщо принаймні одне право виконуватиметься, а інші права не будуть порушуватися²³.

Очевидно, що бідність є не тільки глобальною проблемою людства, а й локально вираженою проблемою, яка негативно впливає на можливість територіальної громади, її жителів реалізовувати весь комплекс властивих їм індивідуальних, а також колективних прав. З огляду на це майбутній вектор розвитку муніципальних прав людини повинен враховувати побудову дійсно ефективного механізму реалізації та забезпечення прав людини на муніципальному рівні, а також доповнення системи вказаних прав правом територіальної громади, кожного жителя – члена територіальної громади на розвиток, в основі якого закладатимуться ідеї стійкого (збалансованого) розвитку.

Фактично кожному з регіонів України властиве тією чи іншою мірою явище бідності, яке має загрозові тенденції та прояви. Саме органи місцевого самоврядування мають найкращі можливості для того, щоб виявляти на місцях людей, які живуть у бідності, та спрямовувати на їхні потреби ресурси й послуги, що допоможуть цим людям долати її. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування за надання місцевих основних послуг, таких як, наприклад, водопостачання і санітарія, робить їх ключовими партнерами у досягненні ЦСР-2030. Безперечно, досягти такого результату можливо за умови проведення якісної реформи місцевого самоврядування в Україні з подальшим формуванням дійсно фінансово самодостатніх територіальних громад, в основі розвитку яких будуть закладені ідеї стійкого (збалансованого) розвитку.

Ще одним важливим питанням, яке потрібно розкрити в контексті досягнення мети пропонованого дослідження, є висвітлення впливу процесу урбанізації на муніципальні права особи, особливості їхньої реалізації.

У 2008 р., вперше в історії, міське населення перевищило чисельність сільського за світовими показниками. Ця віха ознаменувала появу нового так званого “міського тисячоліття”, і до 2050 р. очікується, що дві тре-

²³ Sengupta Arjun, “The Right to Development, Report of the Independent Expert on the Right to Development” <<https://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/report/ECN42000WG18CRP1.pdf>> (accessed: 05.09.2020).

тини населення світу будуть жити саме в містах. Оскільки більш ніж половина людства живе в містах, а кількість міських жителів зростає майже на 73 млн щороку, вважається, що міські райони становитимуть 70 % світового валового внутрішнього продукту і, таким чином, для багатьох сприятимуть економічному зростанню та процвітанню²⁴.

Така ситуація засвідчує інтенсифікацію процесів урбанізації, яка, між іншим, є однією з ознак глобалізації. При цьому поряд з економічними перспективами, урбанізація детермінує збільшення кількості екологічних проблем, які негативно позначатимуться на жителях урбанізованих міст, а також мешканцях населених пунктів, які межують із ними, створюючи загрозу їхнім правам і свободам.

Слід зауважити, що в Україні загальна чисельність наявного населення по регіонах станом на 1 січня 2019 р. становить 42 153 201 особу. При цьому питома вага у загальній чисельності міського населення – 69,41 %, коли сільського – 30,59 % відповідно²⁵. Тобто чисельність міського населення вдвічі перевищує чисельність сільського. Такі показники підтверджують той факт, що процеси урбанізації активно діють у межах міст України.

У зв'язку з цим негативні прояви глобальної екологічної кризи особливо відчутно локально виражаються у таких адміністративно-територіальних одиницях, як міста і мегаполіси. Саме тому перед їхніми жителями й органами і посадовими особами публічної влади постає вкрай серйозне та водночас невідкладне питання – яким чином найбільш ефективно мінімізувати негативні наслідки екологічної кризи, зокрема такі як виснаження водних джерел і басейнів, забруднення повітря, поширення інших форм забруднення тощо. Від цього залежить не тільки якість, а й тривалість життя людей, майбутнє наступних поколінь.

Тому одним із найважливіших зобов'язань, яке взяли на себе учасники – підписанти Європейської хартії міст II (Маніфест нової урбаністики²⁶), є розвиток міської екології, який вимагає, зі свого боку, орієнтації міст на шлях стійкого (збалансованого) розвитку. Такі кроки потребують понизити рівень екологічної дії з боку міст, зберігати їхні природні ресурси, підтримувати і розвивати біорізноманітність, організувати загальний доступ до громадських структур і їхніх мереж, ставлячи при цьому за мету енергоефективність (п. 49 Хартії). Забруднення повітря, шум, відсутність безпеки на дорогах, дроблення простору в результаті вторгнення інфраструктур, збитки, завдані міському ландшафту, зму-

²⁴ 'Sustainable cities and human settlements' <<https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainablecities>> (accessed: 05.09.2020).

²⁵ Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року (Державна служба статистики України 2019) 5.

²⁶ Європейська хартія міст II (Маніфест нової урбаністики), прийнята Конгресом у ході 15-ої Пленарної сесії 29 травня 2008 р. в Страсбурзі <<http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Principle-9-European-chart.pdf>> (дата звернення: 07.09.2020).

шують забезпечити такий розвиток для громадян, який насамперед враховуватиме людський інтерес.

Невипадково значна частина ЦСР-2030 як стратегічно важливого плану майбутнього поступу людства, локальної спільноти, фактично кожної окремо взятої людини безпосередньо стосується екологічної сфери життєдіяльності, відновлення та розвитку екосистеми як найважливішої умови людського існування. Зокрема, серед таких цілей варто виокремити: Ціль № 6 “Чиста вода та належні санітарні умови”; Ціль № 7 “Відновлювальна енергія”; Ціль № 13 “Боротьба зі зміною клімату”; Ціль № 15 “Збереження екосистем суші” тощо.

Звичайно, що й інші ЦСР-2030 також враховують екологічний фактор, тобто опосередковано залежать від показників розвитку екологічної складової. Взяти хоча б, для прикладу, Ціль № 11 “Стійкий розвиток міст та спільнот”, досягнення якої переважно залежить від ефективної діяльності суб’єктів місцевого самоврядування. Оскільки на її виконання спрямовано низку завдань, які стосуються показників навколишнього природного середовища: 1) мінімізація негативного екологічного впливу міст через приділення особливої уваги якості повітря та управлінню переробкою відходів; 2) забезпечення загального доступу до зелених зон і місць громадського відпочинку, особливо жінок, людей похилого віку та людей з інвалідністю; 3) підтримка позитивних екологічних зв’язків між містами, передмістями та сільськими місцевостями; 4) збільшення до 2020 р. кількості міст і поселень людей, що прийняли та впровадили заходи з метою підвищення ефективності використання ресурсів, пом’якшення наслідків змін клімату й адаптації до таких змін.

Як засвідчує позитивно апробований зарубіжний досвід діяльності муніципалітетів провідних країн, органи місцевого самоврядування здійснюють вагомий внесок у реалізацію ЦСР-2030, зокрема і безпосередньо на муніципальному рівні, а також які стосуються екологічної сфери життєдіяльності жителів – членів відповідних муніципалітетів, тим самим сприяють забезпеченню їхніх екологічних прав. Підтвердженням слугують звіти, опубліковані муніципалітетами різних країн, які намагаються максимально покращити екологічні показники проживання для своїх мешканців відповідно до задекларованих ЦСР-2030²⁷.

Кожна особа як житель – член територіальної громади, як, власне, і територіальна громада загалом має невід’ємне право на безпечне для життя і здоров’я довкілля. Виразатиметься це право у такому: 1) кожний

²⁷ Green Environmental Sustainability Progress Report January 2020 to June 2020 (Sustainable Sydney 2030) <<https://www.cityofsydney.nsw.gov.au/surveys-case-studies-reports/green-reports>> (accessed: 05.09.2020); Portugal and the 2030 Agenda for Sustainable Development <<https://www.local2030.org/library/view/816>> (accessed: 05.09.2020); Voluntary Local Review New York City’s Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development July 2018 <https://www1.nyc.gov/assets/international/downloads/pdf/NYC_VLR_2018_FINAL.pdf> (accessed: 05.09.2020).

житель територіальної громади повинен мати можливість проживати у такому навколишньому середовищі, яке цілковито відповідає вимогам екологічної безпеки; 2) мати можливість звернутися про сприяння у реалізації права на безпечне довкілля до органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо в їхній компетенції розв'язання порушених у зверненнях питань; 3) також мати можливість вимагати від інших жителів територіальної громади дотримання правил, спрямованих на забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля.

Перспективними положеннями з погляду їхнього майбутнього врахування у нормативно-правових актах муніципально-правового змісту, які стосуються врегулювання відносин у сфері забезпечення муніципальних прав особистості, а надто жителів міського населення України, які також піддані різноаспектним впливам процесів урбанізації, є Європейська хартія захисту прав людей у містах (далі – Хартія)²⁸, яку визнали та схвалили представники муніципалітетів понад 180 країн світу.

Першочерговою метою підписантів Хартії було прагнення зробити муніципалітети більш доступними й ефективними в питаннях забезпечення муніципальних прав жителів міського населення. Вона стала результатом підготовчого процесу, що розпочався ще в 1998 р. у Барселоні, після конференції “Міста за права людини”. Така конференція була організована для відзначення 50-річчя Загальної декларації прав людини. Сотні мерів взяли участь у цьому заході, тим самим об'єдналися в питанні посилення політичного визнання та сприяння захисту прав людей у містах. Таким чином, міста-учасниці прийняли “Барселонські зобов'язання”²⁹, що визначили дорожню карту, спрямовану на розроблення у майбутньому політичного документа, який сприяв би повазі, захисту та реалізації прав людей на місцевому рівні в Європі.

Місто є колективним простором, що належить усім, хто в ньому проживає. Жителі міста мають право на умови, які дозволяють власний політичний, соціальний та екологічний розвиток, враховуючи при цьому принцип солідарності. Муніципальна влада всіма доступними способами заохочує поважати гідність, а також сприяти якості життя мешканців міст (ст. 1 Хартії). Міста зобов'язуються розробляти таку соціальну політику, яка спрямована, перш за все, на найбільш знедолені верстви, відхиляючи будь-яку форму виключення, відстоюючи гідність людини, рівність її прав (ст. 12 Хартії).

Стаття 17 Хартії закріплює право на здоров'я: муніципальна влада заохочує рівний доступ усіх громадян до медичної та профілактичної медичної допомоги. Муніципальна влада приймає всі необхідні ініціативи

²⁸ European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City (Saint Denis, 2000) <https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/CISDP%20Carta%20Europea%20Sencera_baixa_3.pdf> (accessed: 05.09.2020).

²⁹ ‘European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City’ (UCLG/CISDP) <<https://www.uclg-cisdp.org/en/right-to-the-city/european-charter>> (accessed: 05.09.2020).

з питань охорони здоров'я з особливим посиленням на заходи профілактичного та активного втручання, де це необхідно. Міста, що підписали Хартію, своїми діями у сферах економіки, культури та соціального планування міст сприяють зміцненню здоров'я всіх мешканців за їх активної участі.

Зі свого боку право на навколишнє середовище регламентується ст. 18 Хартії, зміст якої полягає у такому:

1. Жителі мають право на безпечне середовище, яке виражатиме стійкий баланс між промисловим розвитком і довкіллям.

2. Із цією метою муніципальна влада вживає запобіжних заходів, реалізуючи політику запобігання забрудненню (включаючи політику шумового забруднення); сприяє енергозбереженню, переробці або повторному використанню твердих побутових відходів; поширює і захищає зелені зони міст.

3. Муніципальна влада здійснює дії, необхідні для того, щоб жителі міст цінували та дбали про сільську місцевість, що оточує їхнє місто. Водночас вона дає жителям можливість консультуватися щодо будь-яких змін, які стосуються відповідного ландшафту.

4. Муніципальна влада розробляє конкретні стратегії навчання для презентації теми охорони навколишнього природного середовища, які особливим чином спрямовані на таку вікову категорію, як діти.

На нашу думку, зазначені вище положення повинні також віднайти формальне вираження як у програмних, стратегічно-планових документах муніципально-правового змісту (Муніципальних стратегіях стійкого (збалансованого) розвитку), так і в поточному муніципальному законодавстві.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що процеси глобалізації та міждержавної інтеграції різноаспектно й водночас досить інтенсивно впливають на такий важливий інститут муніципального права, як муніципальні права особистості. При цьому констатація відповідного впливу вимагає активного запровадження та дотримання на рівні функціонування місцевого самоврядування, зокрема й через нормативно-правове визнання та закріплення, ідей стійкого (збалансованого) розвитку. Адже відповідна концепція, як відповідь на загрозливі тенденції глобалізації, які сьогодні також посягають на муніципально-правовий статус особистості, можливості в реалізації жителями – членами територіальних громад своїх індивідуальних і колективних прав, фактично стає тією парадигмою, що здатна мінімізувати вплив таких негативних тенденцій, а подекуди й взагалі його унеможливити. Отже, з урахуванням процесів глобалізації та міждержавної інтеграції система муніципальних прав і свобод, як, власне, й механізм їхнього забезпечення, повинні розвиватися та вдосконалюватися насамперед на основі ідей стійкого (збалансованого) розвитку.

Муніципально-правовий вимір концепції стійкого (збалансованого) розвитку створює сприятливі умови для оновленого фокусування на окремих аспектах забезпечення та реалізації муніципальних прав людини. Ба більше, можна спостерігати системний взаємозв'язок між такими елементами, як “стійкий (збалансований) розвиток – інтерес у місцевому самоврядуванні – муніципальні права особи”. Таким чином, від ефективності реалізації на локальному рівні загальновідомих світовим співтовариством зобов'язань, що формально виражаються у 17 ЦСР-2030, залежить також ефективність функціонування механізму забезпечення муніципальних прав особистості, вдосконалення та подальший розвиток складових системи муніципальних прав людини.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Batanov O, *Munitsypalne pravo Ukrainy: pidruchnyk* (Odissei 2008) (in Ukrainian).
2. Udovyka L, *Pravova systema Ukrainy: hlobalizatsiini transformatsii* (KSK-Alians 2014) (in Ukrainian).

Edited books

3. Batanov O ta Martseliak O ta Berlinhuer A (red), *Mistseve samovriaduvannia v Ukraini ta zarubizhnykh derzhavakh: porivnialno-pravovi aspekty* (Sprava Kishki 2020) (in Ukrainian).
4. Pohorilko V. *Vybrani pratsi. Do 75-richchia vid dnia narodzhennia* (Shemshuchenko Iu vidp red, Yurydychna dumka 2013) (in Ukrainian).

Journal articles

5. Baimuratov M, ‘Fenomenolohiia munitsypalnykh prav liudyny’ (2013) 1 *Mistseve samovriaduvannia ta rehionalnyi rozvytok v Ukraini* 54–5 (in Ukrainian).
6. Batanov O, ‘Munitsypalne pravo v umovakh hlobalizatsii’ (2013) 3 *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* 84–8 (in Ukrainian).
7. Batanov O, ‘Tendentsii rozvytku munitsypalnoho prava v umovakh hlobalizatsii’ (2016) 9 *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* 22 (in Ukrainian).
8. Hosha I, ‘Vplyv hlobalizatsii na rozvytok konstytutsiinoho prava u konteksti zabezpechennia yevropeiskykh pravovykh standartiv’ (2014) 7 *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pravo* 67–75 (in Ukrainian).
9. Kormych B, ‘Hlobalizatsiia administratyvnoho prava ta mytne zakonodavstvo’ (2017) 5 *Lex Portus* 17–29 (in Ukrainian).
10. Kofman B, ‘Munitsypalni prava liudyny (osobystosti) yak faktor vdoskonalennia konstytutsiino-pravovoho statusu liudyny i hromadianyna’ (2019) 2 *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* 70 (in Ukrainian).
11. Novikov D, ‘Problema efektyvnosti natsionalnoho trudovoho prava v umovakh’ [2017] 2 (78) *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E O Didorenka* 230–8 (in Ukrainian).

12. Prokopov D, “Krytychna ontolohiia” N. Hartmana yak kontekst interpretatsii Kantovoi filosofii’ (2013) 4 Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia 48–53 (in Ukrainian).
13. Strilchuk V, ‘Bidnist yak problema realizatsii prav liudyny: munitsypalno-pravovyi aspekt’ (2018) 4 Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu “Odeska yurydychna akademiia” 182–93 (in Ukrainian).

Conference papers

14. Strilchuk V, ‘Munitsypalne pravo v umovakh hlobalizatsii: do postanovky problemy’ v *Suchasni tendentsii rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti: Zb. nauk. st. za materialamy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Vyd Yevenok O O 2015) 42–4 (in Ukrainian).
15. Tatsii V (holov red), Borysov V (zast holov red), *Kryminalno-pravove zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: materialy mizhnar. nauk. prakt. konf., 12–13 zhovt. 2017 r.* (Pravo 2017) 560 (in Ukrainian).

Theses

16. Lvova Ye, ‘Hlobalnyi konstytutsionalizm: teoretychni pidkhody ta pravovi vyklyky do formuvannia’ (dys d-ra yuryd nauk, 2020) (in Ukrainian).

Websites

17. ‘European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City’ (UCLG/CISDP) <<https://www.uclg-cisd.org/en/right-to-the-city/european-charter>> (accessed: 05.09.2020) (in English).
18. ‘Sustainable cities and human settlements’ <<https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainablecities>> (accessed: 05.09.2020) (in English).
19. Sengupta A, ‘The Right to Development, Report of the Independent Expert on the Right to Development’ <<https://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/report/ECN42000WG18CRP1.pdf>> (accessed: 05.09.2020) (in English).

Vitaliy Strilchuk

MUNICIPAL HUMAN RIGHTS:
ANALYSIS THROUGH THE PRISM OF GLOBALIZATION
AND INTEGRATION PROCESSES

ABSTRACT. The significant impact of globalization and interstate integration on the essential, institutional, functional, normative aspects of the existence and development of law substance necessitates a comprehensive doctrinal understanding of the functioning and trends of further progress not only the national legal system in general but also its structural elements, in particular the branches of law and their institutions. After all, under present-day conditions, the processes of globalization and interstate integration act as perhaps the most significant factors influencing the system of branches of national law and legislation. They underlie modernization, and sometimes transformation, that is, the essential transformations that take place within them and directly relate to both the opportunities and obligations that arise to a person, a group of people (local community), society and the state as a whole.

Given that the impact of globalization and interstate integration on the functioning and development of such an institutional component of municipal law as municipal human

Віталій Стрільчук

rights, the municipal law doctrine is faced with the task of identifying and characterizing trends in their functioning and development in appropriate conditions.

The aim of the proposed study is to try to show current trends in the development of municipal human rights under the direct influence of globalization and interstate integration, to characterize their features, the dynamics of the relationship and interaction.

It is established that the controversial processes of globalization and interstate integration have a rather intensive impact on the system of municipal human rights. At the same time, this kind of influence is characterized by both positive and negative trends.

The author concludes that the system of municipal rights and freedoms, as well as the mechanism of their provision should be developed and improved, primarily on the basis of the ideas of sustainable (balanced) development. After all, it is the municipal-legal dimension of the concept of sustainable (balanced) development creates favourable conditions for a renewed focus on the system of municipal human rights as a whole and on individual aspects of their provision and implementation in globalization, reflects the dialectic of the relationship between such elements as “sustainable (balanced) development – interest in local self-government – municipal rights of the individual” respectively.

KEYWORDS: municipal human rights; promotion of municipal human rights; sustainable (balanced) development; globalization; interstate integration; Sustainable Development Goals.